

Gyűjtő: JÁGER MÁRTA

Gyűjtés ideje: 1973.

TART.: A MESZTEGNYŐI ZENDELÉS KRÓNIKAJA

41 lap

Földrajzi mutató: MESZTEGNYŐ

Stakmutató: XVI,
XVII,

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

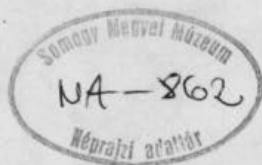

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖRÍS

ÁTVEZETVE AZ EGYSÉGES LTK. 2333-AS TETELE ALÓL

2333

A M E S Z T E G N Y Ő I Z E N D Ű L É S
K R Ó N I K Á J A

Ö s s z e á l l i t o t t a :

Jáger Márta

1973.

I.

Mesztegyő a szülőfalum. Ki tudja, hány évszázada huzódik meg "Somogyország" szelid mosolyu dombjai között, alig huszharminc kilométerre a Balatontól, határában termékeny földekkel, kiterjedt erdőséggel, halastavakkal. A mai falu kb. 1600 főnyi lakosságával a marcali járás közepes nagyságu települései közé tartozik.

Mindig érdekelt a falum multja, lakóinak élete. Ha vázlatosan ismert történetén végigtekintünk, kiderül, hogy a történelemben exponált szerepe sosem volt.¹ A faluról eddigi legrégebb adatunk a XIV. századtól való. A XV. században már mezővárosi rangra emelkedett. A török időkben viszont csaknem teljesen kipusztult, majd újratelepítették. Az 1767. évi urbárium adatai szerint huszonkét telken harminckét jobbágycsalád osztozott. A reformkori faluról már több ismeretünk van, s ez minden eddiginél izgalmasabb, érdekfeszítőbb. 1840-ben valódi csata volt, zendülés tört ki Mesztegyőn! A szinte országos hírű eseményt még a Pesti Hirlap is megemlítette.² Izgatottan olvastam Vörös Károly értékes tanulmányát, mely részletesen foglalkozik a zendüléssel.³

Az 1954-ben megjelent egy ivnyi tanulmány a kor stílusában foglalja össze a zendülés okait, eseményeit, és utal az országos összefüggésekre is. A történeti eseményekből elég lett volna talán ennyi, de engem egyre jobban érdekelték maguk a szereplők, a nehéz időket megélt mesztegnyőiek. Különösen akkor vált igazán személyessé az érdeklődésem, amikor kiderült, hogy egyenes águ elődök /apa és fia/ is találhatóak a zendülők között. Ez késztetett arra, hogy az eredeti forrásokhoz, a kihallgatási jegyzőkönyvekhez forduljak. Hetekig dolgoztam megfeszített munkával a Kaposvári Állami Levéltárban, ahol a levéltár igazgatója, dr. Kanyar József a zendülés peres anyagát rendelkezésemre bocsátotta. Itt aztán megtaláltam, akiket kerestem. Szokatlan, de jóleső melegség futott át rajtam, amikor olvastam a királynak írott panaszukat, a járás és a megye uraival szembeni helytállásukat, börtönt s halált is megvető bátorságukat.

Az összegyűlt anyag ezután mintegy predestinálta a feldolgozás módját. Nem tanulmányt írtam, hanem megkíséreltem, hogy az egykorú lázadók szavait idézve emléket állítsak a parasztösöknek. A sorok között ne keressék ezuttal a szerzőt; a krónikás hagyományt követve hallgat ő, hogy a források alapján életre keltse és szólásra bírja egy letűnt kor küzdőit, hétköznapi hőseit. Szerény krónikáját ugyanis csak azért állította össze:

"Hogy az emberek cselekedetei
az idő által színüket ne veszítsék."

/Hérodotosz/

II.

A XIX.sz. elejére a feudalizmus mélyülő válsága kiélezte annak ellentéteit. A jobbágyság helyzetének romlása már a XVIII. sz. második felétől érezhetővé vált. A földesurak majorsági birtokuk növelése érdekében megcsonkították a közföldek, legelők, irtásföldek területét. A századforduló után ez a tendencia hatványozottabban érvényesült, s mindezt súlyosbították a növekvő állami és földesuri terhek, különösen a robotmunka fokozott igénybevétele. Nem meglepő, hogy a jobbágyság szakadatlan osztályharccal próbált enyhíteni nyomoruságán.

Somogy egyike azoknak a megyéknek, amelyekben a panaszos perek, lázongások napirenden voltak.⁴ A földesurak főként a telken kívüli állományt igyekeztek kisajátítani. Az irtásföldek elvételét panaszolták többek között a drávaszentmártoniak, miklósiak, felsővisnyeiek, kaposkereszturiak. A közös legelő megszorítása miatt pereskedtek a felsőzsitvai, a hoboli, aracsi, ujnépi, berki és városhidvégi stb. jobbágyok. Több évtizedig húzódott a

karádiak és a sandiak pere.⁵ A panaszos perekben legtöbbször a földesuri érdek diadalmaskodott, s a lázadás megfékezésére nem egyszer karhatalmat vezényeltek ki. A helyi zendüléseket eltaposta ugyan a nemzetközileg is diadalmaskodó feudális hatalom, de az egykori reménytelenséget hűen fejezi ki a T.Mérey Klára által közölt levélrészlet:

"Fájdalommal említjük, hogy hazánk törvényei ellenünk mind használhatók, s mellettünk egy sem, a hazában, melyet a mi gyermekeink őriznek, védelmet nem találunk."⁶ Ezeknek a soroknak a fogalmazóit aligha választotta el sok attól, hogy ultima ratioként /utolsó érvként/ fegyvert ragadjanak. A régen forró zavar csak alkalomra várt, hogy kitörhessen, s ezt több más községhez hasonlóan Mesztegnyő esetében is az 1839-40 évi országgyűlésen hozott ujoncozási törvény szolgáltatta.

De ne vágjunk az események közepébe, látogassunk el a reformkori Somogyba, Magda Pál, a kortárs így mutatja be:

"Somogy vármegyének hegyes-völgyes, erdős ... szép vidéke van, mellyen a természet szebbnél szebb formáit szüntelenül változtatja... Terem itt mindenféle gabona, főképpen rozs és kukorica nagymértékben; némely határokon rövid és vastagszemű buza. Bor sok, kivált a Balaton és Kapos szomszédságában, nagyobb részint veres, de nem mind tartós... Sok jó legelőjén igen tenyésztetik a marha, a juh és a ló... Véghetetlen erdeiben pedig számtalan sertések hizlaltatnak..."⁷

A megye egyik leggazdagabb és a birtokain a legkorszerűbb technikát alkalmazó földesura gr. Hunyady József volt.⁸ A megyében szétszórtan elterülő Hunyady-birtok négy birtoktestből állt. Ezek közül is a legnagyobb a kéthelyi uradalom, melyhez egy mezőváros, négy pusztta és öt falu tartozott. Ez utóbbiak közt találjuk Mesztegnyőt is. A XVIII. sz. második felében Hunyadyak gondoskodtak a falvak betelepítéséről /1806-ban Mesztegnyőre is telepítettek 78 zsellércsaládot, cseheket, tótokat, ahogy azt a későbbi jobbágypanaszokban olvashatjuk./, s hamar hozzáfogtak a majorsági birtok kiépítéséhez. Az 1770-80-as években összeirták, majd rövidesen visszaváltották a paraszti irtásföldeket, s ezekből új telkeket létesítettek a pénz és terményjáradék növelésére, 1781-ben uradalmi tulajdonba vették az addig paraszti kézben levő malmokat, többek között azt a 11 malmot is, mely a kozmai és mesztegnyői határban működött.

Az 1814. évi birtokösszeírás szerint a telken kívüli földek legnagyobb része szőlő. A mesztegnyői szőlőhegyen 60 iccétől 2 akóig terjedő hegyvámot fizettek fejenként. Jelentős volt még a telken kívüli állományhoz tartozó szántóföld és rét mennyisége. Mesztegnyőn a századfordulón már háromnyomásos gazdálkodás folyt. A kéthelyi uradalomban különösen jelentős volt az állattenyésztés, főleg a svájci tehenészet és a jó minőségű gyapjút szolgáltató juhok tartása. A juhtenyésztés legfontosabb központjai: Kéthely, Sári, Marót és Mesztegnyő. A birtokát

erdőkben ugarföldeken legeltették, a juhtartást a jobbágyoknak már korábban megtiltották. 1810 körül pedig a közös legelőkből 101 holdat választottak le a parasztok tiltakozása ellenére. 1811-ben egy jobbágytelekhez 22 hold szántó, 10 kaszás /900 n-öl/ rét és 1 hold belső telek tartozott.

A jobbágyszolgáltatásokat is igyekeztek növelni. A kéthelyi kerületben a robot növekedése 1798-hoz képest 35,5 %-os volt. Megindult a telekaprozódás, a zsellérek számának növekedése 46 %-os. A kéthelyi uradalomban folytatott gazdálkodás országos szinten is elismert, szervezettsége és sokoldalúsága következtében csupán a legőkeőbb uradalmak haladnak előtte."9

A dekonjunktura időszakában a válságos helyzetet a jobbágypanaszok jelzik. Az 1828-as összeírás mutatja, hogy egyre nagyobb hangsúlyt kapott a paraszti földek allokációja. Az allodiumon megnőtt a szántógazdálkodásra fordított terület. A kapitalizálódó Hunyady-birtok fellendülését a jobbágyság fizette meg. Következményeit saját bőrén tapasztalta. Megérezte nyomoruságos életén keresztül, s ha változtatni próbált rajta, még fizetett is érte - sokszor az életével.

Jó példa rá - egy a sok közül - az 1840. évi zendülés Mesztegnyőn.

A kihallgatási jegyzőkönyvek sárga lapjain rég megszáradt a porzóval átítatott tinta, s érintésre lepergett, izzadt tenyeremre tapadt, mely már amugyis feketedett az évszázados levéltári portól. Lapoztam, kutattam, böngésztem.

Több mint 130 éve történt... Kerestem az okokat. Mi lehetett az, ami egy egész falut felbolygatott, s arra készítetett, hogy igazáért egységesen és következetesen harcoljon? Megpróbáltam a sorok között is olvasni, pedig a sorokat is nehéz volt. A betűk nehezen álltak össze szavakká, bár kellemes összbenyomást kelt az írás.

A szemem megakadt egy mondaton. A kihallgatást vezető szolgabíró, Gaál Pál 1841. január 16-án így kezdte a jelentését: "A mesztegnyői helység urbéri telkeinek magyar lakóit emberemlékezet óta makacs engedetlenség jellemzi." Ez mindenesetre hizelgő megállapítás. Ez az engedetlenség diktálta 1840. augusztus 2-án az alábbi felségfolyamodványt is: "Fölséges Császár, Apostoli Magyar Király, Nekünk Igen Kegyes Atyánk, s Urunk! Több kétszáz esztendőnél, amióta elhunyt nagy atyánk mesztegnyei helységünket nagy méltóságú Gróf Hunyady familia kegyes szárnyai alatt megszállottunk, erdőbül, berkekbül irtván határunkat. Midőn pedig Urbarium keletkezett, irtásrétjeinket meghagyván birtokunkban az egész határunkat 22 sessióra mérvén békében éltünk. - Hanem ennek előtte mint egy 34 esztendővel kezdvén ezen kised határunkat a földesuraságunk 78 zsellér lakossal, s házzal terhelte meg, ...

régi irtásföldjeinktől fizetés nélkül megfosztott, hogy alig-alig lebeghetünk. Az új urbáriumot is kértük, de ez megtagadtatott tőlünk..." Ez a levél szinte mindenre választ ad, rávilágít a zendülés mélyebb okaira.

Az új urbáriumot csak az 1836. évi országgyűlés törvényeinek életbeléptetése után kérhették. A VI. tc. 3.§-a kimondja ugyanis, hogy "a jobbágylegelő a földesurától elkülönöztetik, ha a földesur ill. a község nagyobb része úgy kívánja, egyezés útján."

Átnéztem az 1836 utáni urbéri jegyzőkönyveket, s egy 1837. április 24-i bejegyzés utal a mesztegnyőiek kérésére: "A mesztegnyei adózók az új törvények értelmében határuk rendbeszedését, s belső telkeik felmérését egy kiküldöttség által eszközölni kérik."¹¹

Augusztus 1-én a rendezési pert már az uriszék vizsgálta, jogos-e, nincs-e akadálya. Ugyanekkor a "mesztegnyei adózók a hegyvából járandó tizednek megszüntetését kérik, s a szöllejükben fekvő rétek alján legalább a szüretkori legeltetést." Stephaics szolgabíró biztásk meg, "hogy a panasz iránt körülményesen vizsgálódjon és a tapasztaltokról jelentést tegyen."

A felemás megoldást a szolgabíró 1837. november 2-án ismertette: "Az uradalom az addigi gyakorlattól a jobbágyság kívánata szerint önként elállván a bortized iránt a panasz megszűnt. A legelőt az uradalom megtartani kívánja.", s a mesztegnyőieket értesítette "legelte-

tésbeli kívánatok helytelenségéről". Ez várható volt. Az egyre gyarapodó majorsági birkaállománynak is biztosítani kellett a legelőt. Abban azonban tévedtek, hogy a jobbágyságot kielégítette a bortized megszüntetése. 1838. május 1-én újabb kérvényt küldtek a vármegyéhez a "Nagy-méltóságú Kapos-Mérey Mérey Sándor urnak, Arany-sarkantyus vitéz, császári apostoli királyi felség belső titkos tanácsosa, a Magyar Királyi Helytartótanács tanácsosa, a Tarlományi Biztosság Kormányzója és Somogy vármegye Főispánjának" címezve. Ugy érzem érdemes közölni a levélből néhány fontosabb részletet:

"Megérkezvén az országgyűlésén hozatott, s végzetetett új urbér, mely is egy T.Nemes Vármegye tisztviselő ura által kezünkbe adatott, s megmondattott, hogy ami az urbér könyvbe foglaltatik, azt szentül meg kell tartani. - Igaz az, hogy nekünk senki az urbér értelmét meg nem magyarázta, hanem több olvasások után tudományul vettük, hogyha az jobbágyság a regulatiót, vagyis az elkülönözést kívánja, meg fog történni..."

A jobbágyságnak pedig nyomós indokai voltak, hogy ezt kérje: "egy az, hogy méltóságos uraságunk birkei, tiszturak, cselédek sertvései az sessionális földjeinken járnak. Más az: hogy helységünkben a 18 napos házas zsellérek annyira elszaporodtak, hogy már 76 házból állanak. Marháik és más jószágaik szinte fölötte számsan vannak, és mind a sessionális réteinken, földeinken

járnak és élnek, mely nekünk telkes jobbágyoknak fölötté sérelmes, mivel mi többféle szolgálatokat teszünk mind gyalogmunkával, mind marháinkkal; és adózunk..."

Kivánságukat, mely az idő haladásával követelés-sé érik, így fogalmazták meg: "Nincs egyéb tehát hátra mint az, hogy nagy alázatossággal esedezünk Nagyságos Főispánunk atyai kegyes színe előtt, méltóztasson kegyes rendelését erántunk nyújtani; és a 18 napos zselléreket tőlünk elkülöníttetni, hogy sessionális réteinken és földjeinken marhájuk és más jószáguk ne járjon. Az Regulationnak minő előbbi végrehajtásáért esedezvén, hogy ily civakodások megszüntessenek."

A kérvény végén néhány aláírás olvasható, az irástudatlanok jól ismert kézjeggyével ellátva.

Hajdu György öreg biró,

Horváth József

Pájer Márton

Nyakas Pál

Németh János

Jáger Ferenc

Bogyó János

/Érdemes ezt a néhány nevet megjegyezni. A zendülés kirobantásában igen nagy szerepük lesz. Közülük néhányan áldozatul is esnek./

Az 1838. augusztus 1-én kelt jegyzőkönyvben már arról olvashatunk, hogy kinevezték a küldöttséget a rende-

zó perek lebonyolítására. /Nemcsak a mesztegyői, hanem a balatonujlaki, varjaskéri és kéthelyi elkülönözés rendezésére is./

Ezután már nem tudtam nyomonkísérni a történeteket. De, hogy semmi érdemlegeset nem értek el a jobbágyságok, azt a későbbi események igazolták. Sőt Paiss Boldizsár uradalmi ügyész levele is bizonyosság erre, melyet a lázadás leverése után írt. Ebben rágalomnak nevezte mindazt, amit a királynak szóló könyörgő levélben a jobbágyságok panaszkodtak: "hogy tőlük az uradalom földjeiket, legelőiket, irtásrétjeiket elszedvén, már oly nyomoruságra jutottak, hogy a jármot maguk kénytelenek vonni." Letagadhatja nyugodtan, hiszen mint írta "igazolni nem tudják semmivel" és "telki tartozmányait szántóföldekben, rétekben legelőben úgy mint a régi időben birták, birják most is. Irtásföldjeiket sem foglalta el az uraság, mert ilyet nem is birtak." Ez tényleg olyan indok, amelynek segítségével a földesurak bármikor kibújhattak törvényes kötelezettségeik alól. Mert legtöbbször valóban nem volt igazoló irásuk a jobbágyságoknak. Ha pedig elvétve mégis akadt, azt igyekeztek mihamarabb megsemmisíteni a tisztartók. A földesur érdeke volt az elsődleges, s a vármegye nemhogy fékezte volna a földesuri önkényt, ellenkezőleg még támogatta őket a jobbágyság kijátszásában. Egyáltalán nem okoz meglepetést tehát, hogy megrendült a jobbágyság bizalma a földesur és a vármegye által hirdetett "igazságok" iránt. A nép képzeletében ujjaéledt a "jó király" legendája, s a vármegyét kikapcsolva egyenest a királytól

akarta megtudni az igazat. A császár pedig nem szándékozott kiábrándítani "adóalanyait", már csak azért sem, mert elégedetlenkedő jobbágyokat alkalomadtán felhasználhatta az ugyancsak elégedetlenkedő nemesek ellen. S különösen most vált ez veszélyessé, a polgári forradalom tövében. Mindamellet nem sietett orvosolni a jobbágypanaszokat. Sőt, mivel csak uti levéllel lehetett a császár színe elé járulni, megtiltotta a megyéknek azok kiadatását.¹²

Ezért maradt meddő próbálkozás csupán a mesztegnyőiek kérelme is, pedig többizben folyamodtak utlevél kiadásáért a megye uraihoz.

A zendülés közvetlen előidézője az 1839-40. évi országgyűlésen hozott új katonaszerelési törvény.¹³

Ez végleg szembeállította a megyét a még le sem csillapodott lakossággal.

1840. november 11-ét irtak, amikor Gaál szolgabíró "futólevele" megérkezett Mesztegnyőre, amelyben hivatalosan ismerteti az országgyűlési végzést. A levelet az iratok között nem találtam, de később a szolgabíró maga is hivatkozott rá.¹⁴

A vasárnapi istentiszteleten a falu papja is elmagyarázta a törvényt, csak hogy a nép nem értette meg, pontosabban: nem akarta megérteni. Most végre elérkezettnek látták az időt, hogy régi sebeiket is begyógyítsák. A "futólevél" felolvasásakor többen hangoztatták, főként a "fias emberek", hogy: "abból semmi sem lesz amit az urak

akarnak, mert ez csak az urak, nem pedig Fölség akaratja."¹⁵
A hang egyre izzóbbá, ingerültebbé vált: "emberdézsmát ne adjunk ez nincs a felségtől, hanem csak a megye akaratja; átkozott legyen, a föld se vegye be, aki rááll így; egy halálíg nem kell ráállni, majd elmegyünk Bécsbe megtudni, a felség akaratja-e ez, s akkor kinyerjük földjeinket, rétjeinket."¹⁶

Biztak abban, hogy újra eljutnak a királyhoz. Egyszer már sikerült, még évekkel ezelőtt, ez kiderül az egyik vallomásból is:¹⁷

"Az uraság már régen földjeinket kicserélte, irtásföldjeinket 8 esztendő előtt elvette, besándoltatta és helyette mást nem adott, sem ki nem fizette. Határunkat megkisebbitette, mivel a határunk napnyugatsó részét pusztává tette, amin előbb marháink jártak, a falut pedig 78 zsellérrrel megnagyobbitotta. Ezért az emberek zugolódtak és Bécsbe fel is küldötték Német Jánost és Jáger Ferencet, kiknek folyamodására az ágens reá irta, hogy előtte voltak, de semmi hasznát sem éreztük, és így elmaradott hallgatással egész mostanáig még az ujoncállitás híre hozzánk nem jött. Most újra ... említették, hogy nyomoruságunkon kell segíteni mivel a mult nyáron majd megdöglöttek a marháink, minthogy az enyém egy meg is döglött."

Persze, hiába mozgattak meg minden követ, s hiába áldozták utolsó filléreiket a kérvény iratására. A megye ellenségeskedve utasított vissza minden kérelmet.

Azóta, hogy az ujjoncállitás híre megérkezett, nem volt nyugalom a faluban. Az emberek ahol lehetett, összecsoportosultak, később már a bíró házánál tartottak gyűléseket. De hát mit is akartak tulajdonképpen?

"Az egész község egyes akaratja volt, előbb mintsem az összeírást megengednék, megtudni, minő engedmény mellett lesznek katonák. Ugy azt is elhatározták, hogy ha a szolgabíró ur erőltetné, nem fognak engedelmeskedni, és se magukat, se fiaikat összeveirni nem engedik... a tükéstül való fegyveres szolgálatot kívánják"¹⁸ S hogy miért, erre a következő a válasz: "ha katonák leszünk és fegyverrel szolgálunk, sem nem robotozunk, sem nem hordunk követset."¹⁹

Tehát nem arról van szó, hogy nem "akartak katonáskodni, sőt ezáltal az egyéb terhektől igyekeztek szabadulni. Nem kellett messzire menniük, ott volt előttük követendő példaként a Dráva melléki horvát katonai határőrvidék. A vallomások során fény derült erre is: "addig nem adnak katonát, amíg nem lesznek militárisok a horvátok módjára... ott nem adnak dézsmát nem robotolnak, sem vármegyét nem szolgálnak", csak a királynak adóznak. "Első pedig volt Jáger Ferenc fia, Ferenc, aki azt mondta, hogy militárisok legyünk, akkor nem robotolunk, a marháinknak szabad az egész határ, nem csinálunk utat - azért szegüljünk ellen fegyveresen és egész halálig ne engedjük magunkat".²¹

Ez a remény tartotta össze a falu népét, hogy "mindenkinek egyforma lesz a haszon, mert majd mindenik szereti, ha a fegyvert a szobába akasztják."²²

Elhatározták hát, "hogy nem engedik magukat összeírni, a legkisebb gyereket sem engedik elvinni."²³ Szándékukban méginkább megerősítette őket az a két Fehér megyei ember, akik november 24-én jártak a faluban.²⁴ "Voltak itt a falunkban Fehér vármegyei emberek, kis- és nagylángiak és más helységbeliek három kocsival kukoricát, aszalt gyümölcsöt venni. Azok közül egy szegszinű, középtermetű bajuszatlan legény beszélt nekem, hogy náluk tavaly szintén ilyen összeírást akartak tenni az urak, de ők négy helységbeliek nem engedték. Elementek Bécsbe őfelségéhez, s kinyerték, hogy fegyveresek lettek, most nem robotolnak, nem adóznak, olyanok, mint a nemes emberek... A másik falubeliekre pedig hegyébe ment egy regiment katona, mind megvasalták őket, úgy, hogy a vasat alig huzta a szekér. Aki katonának való volt, elhozták." Így vallott Odor József, s még hozzátette: "Ezt én elbeszéltem a bíró házában tartott gyűlésben. Az emberek, különösen az előljárók kaptak rajta, s mindjárt azt mondták, hogy itt is úgy kell tenni, leginkább öreg Boda János, Gazda Mihály. Francsics János pedig megütötte az asztalt, és biztatta az embereket, hogy egy halálra nem kell engedni az összeírást."²⁵ A nagy hangadók között ott találjuk Hajdu vagy Zábó Györgyöt és Jáger Ferencet is.²⁶

Később hiába keresték, a Fehér megyei hirhozóknak nem akadtak nyomára. Valószínű, hogy hamis volt az "alig mohodzó bajszu" fiatalember állítása.²⁷

Ilyen körülmények között érkezett meg Gaál szolgabíró, hogy a marcaliak, gombaiak, bizeiek után a mesztegnyőieket is összeírja. Tudta, hogy nehéz dolga lesz, azonban nagyobb ellenállásra nem számított. De hadd beszéljen ő a tapasztaltokról!

"1840 november 25-én elértünk Mésztegyőre, hova a Kelevizi és Hosszuvizi helységek is meg valának rendelve. Itt a tisztak előtt szinte megjelent az egész község, s én elibe terjesztettem kiküldetésünk célját s már futó levelem által értelmesen tudtokra adott törvény rendeletét, s annak végrehajtási módját, az ennek nem hódolók büntetését - szóval mindent, mit e tárgyban avatatlan ember felvilágosításául felhozni lehet... azonban ennek nemcsak hatását nem látván, sőt illetlen felkiáltásokat hallatott a néptömeg. Mire parancsoltam, hogy az előljárók jöjjenek be a szobába, hol az elkezdendő összeírásra ügyelni fognak... Bemenvén a szobába, utánam jött a helység birája s egy folyamodást adott a kezembe, melyet elolvassván, láttam, hogy az együgyű nép valaki által gonoszul van értesítve. Ujból kimenvén kivántam előttük kivánságuk hasztalanságát megfejtetni, a törvényt mely őket érdekli, kihozatván. De nagyobb indulattal kiáltozták:"²⁸

- "Nem leszünk katonák, hanem előbb megtudjuk, hogy minő engedelem mellett!

- Ne próbáljon senki kihuzó lenni, mert most örököt csinálunk, változtatni ezen nehéz lesz!"²⁹

- "Nehéz másból is dézsmát adni, de emberdézsmát ne adjunk!"³⁰ - biztatta a népet

Hajdu György, majd a fiataltséghez fordult:

- "No, ti lesztek a katonák, most hát ti álljatok elő, és feleljetek!" -

S fia meg Szép József, Kakas József, ifj. Jáger Ferenc, Tikos József, Boda Csicsa és a többiek előálltak, gorombáskodtak és senkit nem engedtek összeírni."³¹

"Erre újra emeltem a szavamat" - folytatja a szolgabíró - "Behivattam a bírót. A bíró kijelentette, hogy hasztalan minden, ő is kér, adjak nekik irást, mely mellett ők Bécsbe mehetnének Ófelsége szentséges személye eleibe - ezen kijelentését, mint a vármegye iránti bizalmatlanságuk tanubizonyosságát rosszallottam."

Az összeíró kühdöttség tehát dolgavégezetlen távozott. A parasztok azonban sejtették, hogy ennek az ellenszegülésnek következménye lesz. Ezért úgy határoztak, hogy "mindenki abban az ümögben maradjon, amit felvett, készen tartsa magát mindenkor az ellenállásra, s ha elkezdtek az ellenállást, fel ne hagyjanak vele."³²

Azután "fegyvereseket állítottak a falu két végére és de-
rekára, nehogy bárki is meglephesse őket. Minden ház-
ban éjjelente égni kellett a világnak. Őrnek ajánlko-
zott: Gazda Mihály, mint faluvégén lakó, Ivók Ferenc,
Felix György és ifj. Jáger Ferenc. Egész hétig semmit sem
dolgozott a népség, hanem a katonaságot várták."³³

Félelmük nem volt alaptalan. A szolgabíró novem-
ber 28-ra virradó éjjel 16 pandurt küldött a faluba, s
mint írja "azzal az utasítással, hogy a strázsamester-
nek átadott jegyzék szerint a fő cinkosokat és az elől-
járókat a legnagyobb csendességben fogják el..."³⁴

A pandurok megjelenése nem okozott meglepetést,
a falu népe már felkészülten várta őket. Kora hajnal-
ban ugyanis a bíró veje, Gaiger Kőmives és ennek öccse
Gaiger Károly szabadságos katona Kéthelyre indultak ko-
csival, s utközben a pandurok igazoltatták őket.³⁵
Majd alig távolodtak el tőlük egy puskalövésnyire,
Gaiger kőmives leugrott a kocsiról, s visszament, hogy
értesítse a falubelieket. A hír futótűzként terjedt.
"A kisbíró, Szép József szalad az utcán végig és kiál-
tozta:

- "Jönnek a pandurok, mindjárt oda leszünk!

Mindenki siessen a bíró házához!

Az egész helység összefutott és mindnél volt vas-
vella, fejsze vagy bot. Amikor a pandurok a neveket fel-
olvasták, akkor ifj. Jáger Ferenc előállott mondván:

- Egyet sem adunk ki közülünk egy halálíg!

Hajdu György pedig azt mondta:

- Egy cigánygyereket se adjunk ki!"³⁶

Gazda Mihály pedig, akinek a neve szintén szerepelt a névsorban, azt kiáltotta:

- "Én is katonát adjak 18 napos létemre a nemes urak helyett!

Ekkor a fejszékkel, vasvillákkal felfegyverzett sokaság azt kiáltozta, hogy előbb Bécsbe akarnak menni öfelségéhez, megtudni, hogy az ő akaratja-e ez, vagy csak a vármegyéé. A nótáriust kényszerítették, hogy jöjjön a bíró házához és írja meg szándékukat. Ekkor a pandurok eltávoztak."³⁷ Azazhogy inukba szállt a bátorság és pánikszerű félelemmel menekültek a felingerelt lakosság elől. Nagyon finoman fogalmazott tehát a szolgabíró, amikor jelentésében ezt írta: "nehogy a vármegye méltóságával össze nem férő szerencsétlen véres jelenetek történjenek, eltávoztak."³⁸

A helységben lakó Varga alispán a pandurok kudarcá után rémületében azonnal levelet írt Gaál szolgabírónak Boronkára:

"... Eszerint ide nagyobb erő szükséges, de addig is könyörgöm, hogy valami rendelést méltóztatna tenni, mert lakunkba nem vagyunk biztosak. Szüntelen fenyegetéssel illetnek, hogy ennek nem más az oka, mint az ispán, a pap és a mester, és majd úgy tesznek, amugyis tesznek, különösen mesterjüket ütlegekkel biztatják"³⁹

De nem sokkal kisebb félelem tükröződik abból a levélből, melyet néhány nap múlva az uradalmi ügyészhez küldött:⁴⁰ "A mesztegnyeiak baltákkal és fegyverekkel csoportosan járnak és gyülekeznek a bíró házához. Naponként őrköt állítanak minden felől; éjjel, s nappal vigyáznak, honnan fog a katonaság jönni, akkor félreverik a harangokat és semmi szín alatt beereszteni nem fogják azokat. Robotra vagy más munkára senkinek nem szabad menni; a cseheket és a házas zselléreket az új utcából fenyegetik, ha velük nem tartanak, az egész utcát felégetik, s a kisbíró őket megparancsolja a gyűlésbe."

A szervezkedésben ugyanis az 5-10 holdas /fél és negyedtelkes/ jobbágyoknak volt a legnagyobb szerepük, ők képezték a mozgalom gerincét. S amint az előbbi levélből is kitűnik igyekeztek maguk mellé állítani az idegenből jött /1806 körül betelepített/ zselléreket, ha kell erőszakkal is. Bár erre nem került sor, a zsellérség passzív maradt, de nem vált árulóvá.⁴¹

Most már nem lehetett megállni a "lejtőn". Hiába figyelmeztette a "szegény ügyefogyott jobbágylakosságot" az uradalmi ügyész, hogy "sanyaru büntetés jár ezért, igaz istenre hagyják el a veszedelmes engedetlenséget, ne hallgasson senki a bujtogatókra."⁴²

A parasztok folyamodó levelükkel kétszer is felkeresték az alispánt /november 29-én és december 4-én/, de mégsem kaptak passzust a Bécsbe utazáshoz. Pedig december elején már megiratták a királyhoz szóló újabb instanciát

a vidi jegyzővel, és Nemes Zily Lajos a falu egyetlen nemese /származását már csak a kutyabőr igazolta/felajánlotta szolgálatait, hogy eljuttatja az instanciát a királyhoz. Jutalmul még a falu házát is odaigérték neki. Hiába, a megye hajthatatlan maradt. S ez méginkább fokozta a jobbágyok bizalmatlanságát a megye urai iránt.

Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az elégedetlenség zendülésbe csap át. Lázasan folyt a szervezkedés, a falu határain túl is, mert a mesztegnyőiék igyekeztek szövetségeket keresni, ahogy erre Varga alispán is utalt levelében.⁴³ "Több helységeket lázasztanak, bizonyos, ha csak hamarjában a rossznak eleje nem vétetik. Két embert tudok, hogy el voltak néhány napig faluzni, a sok futrást⁴⁴ hordó embert megállították, és azokat részt venni felszólították, akik azután nagy kurjongatva és dalolva elhuzódtak hazafelé."

Először a közelebbi falvakat igyekeztek megnyerni. Kelevizről Csima György és Mikó Ferenc ígérték is, hogy veszély esetén az egész helység segítségükre lesz.⁴⁵ A hidasiak nevében Vellás Józsi ígért támogatást. "Nekik sem földjük, sem rétjeik se legelőjük nincs, miért adnának katonát!" - mondta.⁴⁶

A mesztegnyőiékkal Gadány is rokonszenvezett, segítségét fel is ajánlotta.⁴⁷ December 2-án Balogh György és még néhány felsősegesdi jobbágy katonai élelmet szállított Mesztegnyőn át Marcaliba, s visszafelé itt éjszakáztak. A késő este kezdődő tanácskozáson is részt vettek. Készse-

gesen vállalkoztak arra, hogy hazaérkezve a gyűlésükben megbeszélik a dolgot és a határozatról értesítik a mesztegnyőieket. Követeik rövidesen meg is jelentek, és hirül hozták, hogy készek csatlakozni.⁴⁸ Különösen azt sérelmezték, hogy a füstpénzt ezüstben követelték tőlük.⁴⁹ Felsőseged egyike volt azoknak a helységeknek, kikre a mesztegnyői zendülők számithattak volna, ha a szervezkedésre több idő áll rendelkezésre.

A kisbajomiak közül néhányan Marcaliba menet a falun haladtak át, s szintén megígérték a segítséget.⁵⁰ Nagybajomba Bogyó Jánost és Jáger Ferencet küldték, hogy felkérjék őket a csatlakozásra. Majd egy másik alkalommal azért jártak itt Mesztegnyőről, hogy megtudják, mikor utaznak Bécsba a bajomiak, hogy ők is velük tarthassanak.⁵¹

Segítséget ígért Bize is.

"A mesztegnyőiek lázító szándékát bizonyítja az, hogy minden adandó alkalommal terjesztik szándékjukat"⁵² - olvasható Gaál szolgabíró jelentésében.

Igaz ugyan, hogy nem mindenütt talált viszhangra a biztatás, kérés. Nem sikerült például szövetségesül megnyerniük Marcalit, Niklát és Buzsákot sem.

A megsértett megyei urak sem nézték ölbe tett kézzel az engedetlen falu szervezkedését. Példát kellett statuálni, csirájában elfojtani minden mozgolódást. Ehhez azonban a 63 főnyi megyei pandurság kevésnek bizonyult. Erősítést

kértek a marcali és kéthelyi katonaságtól. Így kb. 120 főnyi fegyverest tudtak szembeállítani a jóval gyengébben felfegyverzett alig ezer lakosu faluval.⁵³

1840. december 1-én a fegyveres erő védelme alatt öttagu küldöttséget indítottak Mesztegyőre "avégett, hogy a helység lakosainak csendzavaró tetteit a helyszínen megvizsgálván... a kisebb vétkűeket tüstént megbüntessék, a nagyobbakat pedig büntetésük elnyerése végett a megyei törvényszék elébe kísértessék."⁵⁴ Vezetőül Mezey József alispánt jelölték ki. A küldöttség érkezését megelőzően a kora hajnali órákban kapta meg a falu Gaál szolgabíró figyelmeztető levelét.⁵⁵ Ekkor Szép József kisbíró minden embert a bíró házához parancsolt. Az egybegyűltek előtt felolvasták a levelet, melyben a szolgabíró arra kérte a lakosságot, hogy mindenki saját házában maradjon, ne kényszerítsék a küldöttséget a katonaság használatára. Otthonmaradásról persze szó sem lehetett, hiszen ez egyet jelentett volna a feltétel nélküli megadással. Nem! Ha elindultak az uton, következetesen végig akarták járni azt. Elhátározták, hogy az utolsó csepp vérükig küzdeni fognak. És a kisbíró ismét elküldték, hogy kopogjon be minden ajtón, szedje össze a "falú öregét, apraját", a botorkáló aggastyánoktól, a tizéves gyerekekig mindenkit hívjon a bíró lakásához.

A fegyverek egy részét már előre odahordták, s a pandurok megfutamítása óta rejtegették, számítva egy újabb összeütközésre. De milyen fegyverek voltak ezek! Hajdu Csicsa a pisztolyát mutatta, mondván: meg van töltve, jö-

het akárki. Rajta kívül csak néhányuknak volt lőfegyvere. A szolgabíró jelentésében mindössze hat szimpla puskát és négy pisztolyt említ, amiket a lázadóktól vettek el. De megtalálhatók fegyvertárukbán a parasztlázadások hagyományos fegyverei, a paraszti gazdálkodás számos öldöklésre alkalmas szerszáma: "vasvilla, fejsze vagy más kézbeli mindeniknél volt, Gazda Mihály nagykest dugott a csizma szárába"⁵⁶ Mások kaszát, kapát, kis- és nagyfejszékét, ácsbárdot, fokosokat, csákányt, kapocsvasat, favellát fagráblát /gereblye/, fa- és vaslapátot, sütőlapátot, 'perencehordó rudat, csöbördördő rudat, hosszú nyujtót ragadtak, csóragokat és furkósbotokat szorongattak, vászontarisznyába kötözött követ, tégladarabokat vittek.⁵⁷

Könnyű, vérnélküli győzelem reményével biztatott Gaiger Károly szabadságos katona:⁵⁸

- Ne féljenek, vaktöltéssel fognak lőni!

Csak azt erősítsék, hogy a Felség akaratjára ráállnak, s kérjenek uti levelet Bécsbe!

- Csontot rágassanak velem az asztal alatt, ha nem így van!

Nem sokkal később egy kelevizi⁵⁹ és egy Marcali felől érkező bajomi⁶⁰ ember is megerősítette a hirt, mondván, hogy már Kelevizen járnak a pandurok s látták, amint kiszédtek az ónt a puskájukból. Csak vakon fognak lőni, így tehát a lövések senkit meg nem ölnek. S még hozzátették: ha most nem tartják erősen magukat, soha sem nyerik meg az igazságot.⁶¹

- Csak keményen tartsuk magunkat, akármi lesz a vége!
- Amég a dolog valamire nem szakad, senki el ne menjen a határból!⁶³
- Ha a pandurok valakit megütnek, üssék vissza!
- Egy halálíg ne engedjük magunkat!⁶⁴

A fiatalokat előre állították, bátorítva őket, hogy ne féljenek, ha mellüknek szegezik a puskát.⁶⁵

A délelőtti órákban megérkezett a küldöttség és a katonaság. Látták, hogy a levélnek nem lett semmi fogadása. Arra azonban jó volt, hogy a parasztok felkészülhettek a magasrangu "vendégek" fogadására. A kiküldöttség az uradalmi tiszt házánál szállt meg, a katonaság pedig a fogadót és az uradalom majorját bérelte ki.⁶⁶ A község öreg birója, Bognár József felkereste a "Tekintetes Kiküldöttséget", hogy mégegyszer, utoljára utlevelet kérjen Bécsbe. Természetesen most is megtagadták tőle, mint már annak előtte annyiszor.⁶⁷ Távozása után hiába várták a község előljáróit, nem jelentek meg. A várakozást meguntván, elküldték a szigeti pandurőrmestert Riedl Gáspárt egy tucat pandurral, hogy oszlassák szét a tömeget, és a fővétkeseket kísérik a küldöttség elé.⁶⁸

A biró házában feszült csendben, mindenre elszántan fogadták a parasztok az odaérkező pandurokat. Amikor azonban megtudták, hogy el akarják kísérni néhányukat, retentő nagy lérma keletkezett:

- "Nem kell félni! Aki egyenesen nem tud beszélni, egyet se szóljon!"⁶⁹

- buzdított Hajdu György.

- Inkább készek vagyunk meghalni és utolsó csepp vérünkig magunkat oltalmazni, mégsem adjunk meg magunkat!⁷⁰ - zugott a tömeg.

Ekkor az őrmester a hozzá legközelebb álló Németh Jánost akarta elvitetni, mire felbolydult a sokaság.⁷¹

- "Ne engedjétek! Üssétek!"⁷² - kiabáltak, s megtámadták a pandurságot fejszékkel és vasvillákkal. Ki is szoritották őket az udvarból. Többen látták, mint Ivók Ferenc egy szekérgyujtóval odavágott az egyik pandurhoz. Közben a lármára a katonaság is odaérkezett a többi pandurral, s velük a szolgabíró. Az még megpróbálta "jobb belátásra" bírni az engedetleneket, összetett kézzel könyörgött nekik. Már nem hallgattak a szavára. Elöl állt a bíró ősz atyja, s a mellére mutatva ezt kiáltotta:

- "Ide lőjj! Én vagyok a legöregebb a helységben. ha meghalunk sem fogjuk magunkat megadni! A "király és a vármegye mind igazságtalan!"⁷³

- "Üsd, vágd!" - hangzott mindenfelől.

A kapitány, hogy az életveszélybe került szolgabíró kimentse, átugratta lovával a sövénykerítést, s kardlappal próbált "rendet teremteni". Erre a bírónak az ablakából lövés dördült. "A kitört ablak zörgését és a golyó füttyülését jól lehetett hallani."⁷⁴ A kapitány is jelt

adott most már a lövésre - muszáj volt, ha csak nem akarta, hogy felkoncolják a katonáit. Nagy "zenebona" és rémület támadt.

- "Ne engedjétek magatokat!" - ordította Jáger Ferenc. Mikor pedig Hajdu Györgyöt meglőtték és némelyek pardont kiáltottak, az sebesülten sem vesztette el bátorságát, dühösen mordult a gyávákra:

- "Most kérj pardont, tudom a gyerekednek a gyereke is megbánja!"⁷⁵

Az összeütközés mindössze öt percig tartott. A helyszínen hét halottat és 23 sebesültet /köztük egy lányt is/ találtak. Hetvenkét zendülőt elfogtak, a többi futással menekült.⁷⁶ Az áldozatok száma a későbbiekben a súlyos sebesültek halálával 13-ra emelkedett.

A küldöttség hat napig a helyszínen folytatta a nyomozást /1840.december 13-án oszlott fel/. A foglyok egy részét a templom melletti klastrom egyik nagy szobájába zárták, a súlyosabb vétkeket pedig az "oskolaház" egyik termében helyezték őrizet alá.⁷⁷

A sebesültek ápolását a zendülésben részt nem vett cseh asszonyokra bízták. A kisebb vétkeket azonnal megbüntették, a tetteges résztvevőket pedig /mintegy 70 vétkest/ megyei fogságba rendelték.⁷⁸

A rabokat december 13-án szigorú őrizet alatt kocsin szállították a kaposvári megyei börtönbe. Utközben, amerre mentek, mindenütt a lakosság rokonszenvével találkoztak.

tak. A zendülőkkel szinpatizálókat bíróság elé idézték. Többek között Mór István jádi napszámost, amiért ezt mondja:

"... no most hozzák a mesztegnyieket az igazságért, ha több helységbeliek összefogtak volna, akkor már más világ lett volna."⁷⁹

A zendülést leverték ugyan, de ezt nem a széthuzás okozta. Lehet, hogy több eredményt értek volna el, ha más falvakból is megérkezik az ígért segítség. De csupán Kele-
vizről jöttek páran fegyverrel a kézben. Más községbelieket meg csak a kíváncsiság vitt oda.

Igy a falu egyedül a saját erejére számithatott, melyet a kétségbeesett győzniakarás megsokszorozott. Még Gaál szolgabíró is kénytelen beismerni: olyan elszántsággal harcoltak, hogy egyedül a megyei erőszaknak tulajdonítható a visszavonulás.⁸⁰

A megye 1841. április 26-án ítélkezett a zendülők fölött. Bognár József, volt bíró mint elsőrendű vádlott a legsúlyosabb büntetést /6 év/ kapta, félévenként 25 botütéssel.

Az utolsó szót a Királyi Tábla mondta ki, de csak 1843-ban. A fővádlottak fellebbezésére újból megvizsgálták az ügyet. A végső ítéletet március 10-én hozták meg. Öt paraszt büntetését súlyosbították: Szép József 5 évet, Odor József 3 évet, Hajdu István, Francsics János és Gaiger József 2 évet kapott félévenként ugyancsak 25 bottal, ez utóbbi alól a gyengébb fizikumúakat felmentették,

többek között Bognár Józsefet is.

A büntetést az ítélet kihirdetésének napjától
számítva, "bőjttel és közmunkával" kellett letölteniük.⁸¹

Végezetül hadd álljon itt a zendülésben résztvevők névsora /a teljesség igénye nélkül/.

Bognár József	öreg bíró	
Boda János	esküdt	megsebesült
Bogyó János	"	
Hajdu György	"	megsebesült
Hajdu Istók	"	megsebesült
ör. Jáger Ferenc	"	megsebesült
Németh János	"	meghalt
Paer Márton	"	
Tóth József	"	megsebesült
Varga József	"	
Vörös János	"	
Szép József	kisbíró	
Kis Ferenc	"	
Boda István		meghalt
Boda József		
Boda Mihály		
ör. Bognár József		meghalt
Bognár Mihály		
Bogyó Mihály		megsebesült
Balogh György		meghalt
Bálint Gáspár		meghalt
Csima János		

Csizmadia János	
Dikári Sándor	
Fehér Ferenc	megsebesült
Fehér József	
Félix István	
Félix György	megsebesült
Félix János	megsebesült
Francsics János	megsebesült
Francsics József	
Geiger József	
Geiger Károly	
Gazda Mihály	
Hajdu János	
Hajdu Katalin	meghalt
Horváth János	
Horváth József	
Ivók Ferenc	
Ivók József	
Ivók Mihály	
ifj. Jáger Ferenc	meghalt
Jáger György	
Jáger István	meghalt
ifj. Jáger János	
Kiss János	
Kis v.Lőtzi István	
Kis Nyakas János	meghalt
Knezovits János	
Kokas István	
Kokas József	

Kokas Márton	megsebesült
Kokas Ferenc	megsebesült
Kövesdi János	megsebesült
Kövesdi László	
Kövesdi Mihály	
Lakatos Antal	
Lakatos György	megsebesült
Lót János	
Makkos Pál	
Máté János	
Máté József	
Nagy Ferenc	
Nébl Mihály	megsebesült
Német Ferenc	megsebesült
Nyakas Ferenc	
Nyakas György	
Nyakas János	
Nyakas József	megsebesült
Nyakas Márton	
Nyakas Mihály	meghalt
Nyakas Pál	
Ódor György	
Ódor József	
Olasz György	
Paer György	
Paer József	
Faer Mihály	
Palkó Ferenc	megsebesült
Palkó Imre	

J e g y z e t

- 1/ Kövesdi Tiborné helytörténeti kutatási alapján
/kézirat/
- 2/ 1841.tavasziutó - ld. T.Mérey: A somogyi parasztság
utja... 146.o. jegyzet 129.
- 3/ Vörös Károly: Az 1840. évi mesztegnyői zündülés
Somogyi füzetek I. Kaposvár 1954.
- 4/ T.Mérey Klára: A somogyi parasztság utja a feudaliz-
musból a kapitalizmusba.
AKADÉMIA Bp. 1965. 95-147.o.
- 5/ T.Mérey Klára: Két Somogy megyei község antifeud.küzdel-
me a XIX.sz. első felében (Karád és Sand)
Bp. 1964.
- 6/ T.Mérey Klára: A somogyi parasztság utja... 108.o.
- 7/Magda Pál: Magyarországnak és a határőrző katonaság
vidékeinek legújabb statisztikai és
geográfiai leírása
Pest 1819. 291-296.o.
- 8/ T.Mérey Klára: A Somogy megyei Hunyady-uradalom major-
sági gazdálkodása a XIX.sz. első felében
c. munkája alapján
Dunántuli Tudományos Gyűjtemény
Bp. 1971.
- 9/ T.Mérey Klára: A Somogy megyei Hunyady-uradalom major-
sági gazdálkodása a XIX.sz. első felében
c. munkája alapján. Dunántuli Tudományos
Gyűjtemény 438.o.
Bp. 1971.

10/ KÁL Somogy m. ProLessus Criminales

1841.XI.12. 761.sz.

11/ KÁL Somogy m. Urbéri jkv. 1837. április 24.

12/ Magyarország története I.szerk.: Molnár E.

Gondolat 1971.Bp.435.o.

13/ A század elejéig a katonaállítást katonafogdosással oldották meg. 1807-ben tértek át a toborzásra, de ez sem volt jobb az előző módszernél /Ld. bővebben: T.Mérey Klára: A somogyi parasztság... 55-58.o./ Csak a parasztságot terhelte, sőt nemcsak a katonaállítás, hanem a katonaság eltartása is. A megyék megkapták a katonai keretet, s ezt elosztották a falvakra. A szolgálati idő 12 év volt. Igyekeztek a legnyugtalanabb elemeket besorozni. Emiatt a hadsereg fegyelme lazult, a szökések száma szaporodott. 1839-40-ben bevezették az osztrákoknál szokásos ujoncállítási rendszert Magyarországon is. Ez azt jelentette, hogy az általános összeírás után sorshuzással döntik el kit visznek katonának.

Csakhogy a jobbágyok a törvényt a nemesiségre is értelmezték, de mivel rájuk nem vonatkozott az összeírás, megint a megye csalását sejtették a dologban /ld.: Vörös Károly uo. 5o./

14/ KÁL S.m. Proc.crim. 1841.XI.12. 761.sz.

Gaál szolgabíró jelentése

Nagybajom 1840. december 2.

15/ Uo. Pap István vallomása 245.

16/ Uo. Csima János vallomása 203.

- 17/ Uo. Boda János vallomása /D/
18/ Uo. Szép József vallomása 196.
19/ Uo. Ua.
20/ Uo. Ivók Mihály vallomása 237.
21/ Uo. Bognár József /A/
22/ Uo. Ivók Ferenc 202.
23/ Uo. Mikota János
24/Uo. Az alispán jelentése a zendülésről
/1840.december 10./
25/ Uo. Odor József vallomása 225.
26/ Uo. Csima János vallomása 203.
27/ Uo. Sárközy Kázmér Fehér vármegye első alispánjának
levele Somogy m. első alispánjához
1841. március 25.
28/ Uo. Gaál sz.biró jelentése 1840.dec.2.
29/ Uo. Kokas József vallomása 199.
30/ Uo. Tóth József 209.
31/ Uo. Pájer Márton vallomása
32/ Uo. Gazda Mihály vallomása 304.
33/ Uo. Hajdu István vallomása 243.
34/ ld. 28.sz. jegyzet
35/ Uo. Gaiger Károly vallomása 212.
36/ Uo. Csima János vallomása 203.
37/ Uo. Hajdu István 243.
38/ Uo. Gaál szolgabíró jelentése 1840. dec. 2.
39/ Uo. Varga alispán levele Gyulai Gaál Pál
szolgabíróhoz 1840.nov. 28-án

- 40/ Uo. Varga másodalispán levele Paiss Boldizsár
ügyészhez Marcaliba 1840.dec.1.
- 41/ Vörös Károly: uo. 10.o.
- 42/ KÁL S.m.Proc.crim. 1841.XI.12. 761.sz.
- 43/ ld. 40
- 44/ Élelmet, gabonát szállítottak a katonaság
számára
- 45/ KÁL S.m. ua. Az alispán jelentése a zendülésről
1840.december 11.
- 46/ Uo. Az alispán jelentése 1840.dec. 10.
- 47/ Uo. Odor József vallomása 225.
- 48/ ld. 46
- 49/ KÁL. S.m. ua. Kis Vidák János vallomása 273
- 50/ ld. 46
- 51/ Ua.
- 52/ KÁL S.m. ua. Gaál Pál szolgabíró jelentése
1841. márc.1.
- 53/ Uo. Az alispán jelentése a zendülésről 1840.
december 7.
- 54/ Uo. Gaál Pál szolgabíró jelentése 1840.december 2.
- 55/ Uo. Kis Lötzi János vallomása 1841. jan. 13.
- 56/ Uo. Nyakas Gyúfa vallomása 219.
- 57/ Uo. Gaál szolgabíró jelentése 1841.
január 16. Kaposvár
- 58/ Uo. Hajdu István vallomása 243.
- 59/ Ld. 57.
- 60/ KÁL S.m. Ua. Az alispán jelentése a zendülésről
1840. dec.10.

- 61/ Uo. öreg Felix János vallomása 246.
- 62/ Uo. Ifj. Bogyó János vallomása 226.
- 63/ Uo. Csima János vallomása 203.
- 64/ Uo. Tóth József vallomása 209.
- 65/ Uo. Ivók Ferenc vallomása 202.
- 66/ Uo. Az alispán jelentése 1840. december 7.
- 67/ Ld. 66
- 68/ KÁL S.m. Peti István pandurőrmester tanuvallomása
Kaposvár 1841. január 19.
- 69/ Uo. Lakatos Antal vallomása 228.
- 70/ Uo. Riedl Gáspár tanuvallomása 1841. január 15.
- 71/ Ld. 70
- 72/ KÁL S.m. ua. Az alispán jelentése 1840. december 7.
- 73/ Uo. Gaál szolgabíró jelentése 1841. január 16.
Kaposvár
- 74/ Uo. Riedl Gáspár vallomása 1841. január 15.
Kaposvár
- 75/ Uo. Kis Lötzi István tanuvallomása 1841. jan. 13.
- 76/ Ld. 66.
- 77/ Ezeket az épületeket ma iskolai célokra használ-
ják. 1800 őszén ide zárták be az insurgents
házaikat is.
- /Insurgens katonák: a nemesi felkelés tagjai:
akiket a nemesség a parasztok és iparos legé-
nyek köréből toborzott. Az elégedetlenkedő

insurgensek Somogy megye egész területére
kiterjedő lázadással tiltakoztak. Ld. bővebben:
T.Mérey: A somogyi parasztság utja... 84-94.o./

- 78/ Uo. Az alispán jelentése a zendülésről 1840.
december 12.
- 79/ Uo. Mór István vallomása 252.
- 80/ Uo. Gaál szolgabíró jelentése 1841. január 16.
Kaposvár
- 81/ KÁL S.m. no. 192./1843.

I r o d a l o m

- T.Mérey Klára: A somogyi parasztság utja a feudalizmusból a kapitalizmusba
Akadémia K. Bp. 1965.
- T.Mérey Klára: A feudalizmus válságának megnyilvánulása a somogyi mezőgazdaság és jobbágyság helyzetében 1815 - 1836
Pécs, Dunántuli Tud. Intézet 1959.
- T.Mérey Klára: Két Somogy megyei község antifeudális küzdelme a XIX.sz. első felében /Karád, Sand/
Bp. 1961.
- T.Mérey Klára: Somogy megye mezőgazdasága 1790-1848.
Kaposvár 1962.
- T.Mérey Klára: A Somogy megyei Hunyady-uradalom majorsági gazdálkodása a XIX.sz. első felében
Dunántuli Tud. Gyűjtemény
Bp. 1971.
- Mérei Gyula: Mezőgazdaság és agrártársadalom Magyarországon 1790 - 1848.
Bp. 1948.
- Vörös Károly: Az 1840. évi mesztegyői zendülés
Somogyi füzetek I.
Kaposvár 1954.

- Varga János: A jobbágyi földbirtoklás típusai és problémái. 1767-1849.
Értekezések a történeti tudományok köréből 41.
Akadémia K. Bp. 1967.
- Somogyi Éva: A határőrvidéki privilégiumok hatása a paraszti osztályharc alakulására a XVIII. sz.-ban.
Tört.Szemle 1962./2. 149.o.
- Magda Pál: Magyarországnak és a határőrző katonaság vidékeinek legújabb statisztikai és geográfiai leírása
Pest, 1819.
- Acsády Ignác: A magyar jobbágyság története
Bp. 1906.
- Szabó István: A magyar parasztság története
Bp. 1940.
- Magyarország története
Szerk: Molnár Erik
Gondolat, Bp. 1971.

Palkó Mihály	megsebesült
Pap István	megsebesült
Radanits György	
Szabó János	
Szép István	
Tikos József	meghalt
Tóth György	
Tóth József	megsebesült
Zily Lajos	

